

Szkolenie dla pilotów wycieczek

Województwo dolnośląskie

część III

Tradycje, lokalne zwyczaje i wydarzenia

Lokalne produkty i kuchnia

Techniczna strona pilotażu

Ciekawostki

Programy wycieczek

Literatura

prowadzi: Wojciech Zalewski

Tradycje dolnośląskie

Brak kontynuacji tradycji wcześniejszych mieszkańców, nowe nie wykształciły się

Przesiedlenia i globalizacja sprzyjały unifikacji kultury

"to najgorszy region, bo tu nic nie ma i jest tylko mieszanka"

Muzeum Narodowe we Wrocławiu wydało w 2009 r. publikację *Mom jo skarb... Dolnośląskie tradycje w procesie przemian*, (książka i płyta CD).

„Zamiast spodziewanej pustyni folkloru tradycyjnego, odnajdujemy tu obecnie wartości tradycji reprezentatywne dla wszystkich regionów Polski, nawet w granicach przedrozbiorowych.”

<https://kulturaludowa.pl/publikacje/dolnoslaskie-skarby-tradycji/>

„bogactwo kulturowe Dolnego Śląska polega na bogactwie różnorodności wątków kulturowych istniejących tutaj obok siebie”

Święto Kupały na Ślęży (Sobótce), komersy studenckie w Sobótce, Szukanie kwiatu paproci, Nocny Rajd na Ślężę

Pielgrzymka do Trzebnicy

Strój dolnośląski

„stroje ludowe na Dolnym Śląsku, zaczęły wychodzić z powszechnego użytku już w pierwszej połowie XIX w., najszybciej na terenach nizinnych. Najdłużej zachowała się odmiana zwana jeleniogórską, noszona w Sudetach. Centrum regionu kostiumologicznego była Szklarska Poręba.”

„W okresie PRL-u próbowano w całym regionie narzucić tzw. „dolnośląski model”. Osiedleńcy mieli ubierać się w dolnośląskie stroje według wzorów noszonych przez wysiedloną ludność niemiecką i śpiewać obce im pieśni polskojęzycznych autochtonów spod Sycowa”

„panie wychodzą na scenę w zgniłozielonych sukniach, na które nakładają czarne fartuchy z koronką, a do tego na głowę wkładają rosyjskie kokoszniki z cekinami. Ich strój nie ma związku z żadną tradycją. Jest po prostu wytworem czyjejś wyobraźni inspirowanej może jakąś wizytą w cyrku. Gminy ponoszą koszty, a efekt wychodzi żałosny. Przykładów takich chybionych działań odnajdziemy na Dolnym Śląsku całe mnóstwo.”

Strój dolnośląski

Ubiór męski składał się z nakrycia głowy (rogatywki, cylindra lub kapelusza), koszuli, kamizelki, kaftana (kabatka), sukiennego okrycia wierzchniego, a zimą białego kożucha z dużym czarnym kołnierzem, dwojakiemu rodzaju spodni, a ponadto skarpet i obuwia, obejmował także kosztowne dodatki, takie jak np. srebrne kieszonkowe zegarki na łańcuszku, fajki z długim cybuchem czy ozdobne laski.

Ubiór kobiecy składał się z: czepka często z dużą kryzą, koszuli, kaftana, gorsetu, spódnicy, zapaski, noszonej na ramionach chustki oraz obuwia.

<https://etnograficzna.pl/stroje-ludowe-stroj-dolnoslaski/>

Kalendarz imprez styczeń - czerwiec

styczeń:

Kowary: Międzynarodowy Zjazd Saniami Rogatymi

luty:

marzec:

Szklarska Poręba: Bieg Piastów

Legnica: Satyrykon

Wrocław: Szanty we Wrocławiu, Przegląd Piosenki Aktorskiej

kwiecień:

maj:

Kliczków: Majówka Rycerska w Zamku Kliczków

Książ: Festiwal Kwiatów

Wrocław: Thanks Jimi Festival, Gitarowy Rekord Guinnessa, Odra Cup, Międzynarodowy Festiwal Kryminału

Złotoryja: Międzynarodowe Otwarte Mistrzostwa Polski w Płukaniu Złota

czerwiec:

Wrocław: Jarmark Świętojański, Święto Wrocławia

Strzegom Horse Trials WKKW

Kalendarz imprez lipiec - sierpień

lipiec:

Bolesławiec: Festiwal Blues nad Bobrem

Bolków: Castle Party

Wrocław: festiwal filmowy Nowe Horyzonty

Jelenia Góra: Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych

Lwówek Śląski: Lwóweckie Lato Agatowe

Świdnica: Festiwal Bachowski

Lubiąż: Slot Art Festiwal

sierpień:

Bolesławiec: Bolesławieckie Święto Ceramiki

Dusznik Zdrój: Międzynarodowy Festiwal Chopinowski

Dzierżoniów: Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Bukowińskie Spotkania”.

Kudowa Zdrój: Międzynarodowy Festiwal Moniuszkowski

Lubomierz: Ogólnopolski Festiwal Filmów Komediodowych

Strzegom: Międzynarodowy Festiwal Folkloru

Chełmsko Śląskie: Jarmark Tkaczy Śląskich

Bielawa: Regałowisko Bielawa Reggae Festiwal

Kalendarz imprez wrzesień - grudzień

wrzesień:

Głogów: Międzynarodowe Głogowskie Spotkania Jazzowe

Lądek Zdrój: Festiwal Górski im. Andrzeja Zawady

Wrocław: Wratislavia Cantans, Maraton Wrocław

październik:

Wrocław: American Movie Film Festiwal, Festyn Jadwiżański na Zamku w Leśnicy,

listopad:

Wrocław: Jarmark Bożonarodzeniowy

grudzień:

Wrocław: Jarmark Bożonarodzeniowy

Lokalne produkty

lokalne wyroby rzemieślnicze:

bizuteria z agatów, z chryzoprazem

granity strzegomskie – rzeźby, okładziny Kolumna Zygmunta, Świątynia Opatrzności Bożej

piaskowce radkowskie – okładziny, rzeźby

miedź

porcelana z Wałbrzycha – Kristoff (od 1831)

szkło kryształowe – huta Julia w Piechowicach, dawniej: Szklarska Poręba, Szczytna, Stronie Śląskie

ceramika bolesławiecka

bombki z Milicza

Dolnośląska Bombka – to wspólna nazwa dla wszystkich bombek dekorowanych Wzornikiem Dolnośląskim staropolską techniką igłową

Dolny Śląsk znany był dawniej także dzięki:

Instrumentom muzycznym z Legnicy: fortepianom, gitarom

Zegarkom z Wlenia

Koronkom z Karkonoszy

Komputerom Odra, autobusom i samochodom ciężarowym Jelcz, pralkom i chłodziarkom Polar, kuchenkom

Wrozamet, lokomotywom i wagonom Pafawag, pościeli Bielbaw, radioodbiornikom Diora

Kuchnia dolnośląska, lokalne produkty tradycyjne

Dolny Śląsk szuka kulinarnej tożsamości

„Kuchnia śląska należy chyba do jednych z najgorszych w Europie. Jej główną ułomnością są zupy. Nie do wiary, ale przygotowują je tu ze wszystkiego. (...) Drugim błędem tutejszej kuchni jest krojone, zbyt mocno przypieczone mięso, przypominające kolorem węgiel, którego twarde włókna przypominają mięso z psa. Zresztą jada się na Śląsku dużo mięsa, zwłaszcza kiełbas”. *Schlesische Zustände*

lokalne produkty tradycyjne

„Lista produktów tradycyjnych – lista prowadzona przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, zawierająca produkty, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji - metody wykorzystywane od co najmniej 25 lat.”

Wg stanu na 21 lipca 2020 w woj. dolnośląskim 52 produkty

Lokalne produkty tradycyjne

Produkty mleczne

Ser zgorzelecki
Ser kozi łomnicki
Twaróg sudecki

Produkty mięsne

Świnka pieczona po zaciszańsku
Mięso w kawałkach niemczańskie domowe, Przymak wołyński z Niemczy
Szynka wieprzowa niemczańska, Kiełbasa niemczańska

Produkty rybołówstwa

Karp milicki
Pstrąg kłodzki

Warzywa i owoce

Kapusta i ogórki kwaszone ślązańskie
Ogórki konserwowe ścinawskie
Syrop malinowy z Doliny Baryczy

Wyroby piekarnicze i cukiernicze

Chleb chłopski z Rogowa Sobóckiego
Miodowe pierniczki z Przemkowa
Pszenno-żytnie pierniki z Oleśnicy
Ciasto z kruszonką z Ziemi Kłodzkiej

Miody

Wielokwiatowy miód z Doliny Baryczy
Miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich
Sudecki miód gryczany

Gotowe dania i potrawy

Czarne gołąbki kruczewnickie
Śląskie niebo
Keselica / kysielnica / kysyłyca
Pierogi ruskie z Chrząstawy

Napoje

Wino śląskie, Piwo książęce z Lwówka
Juha – kompot z suszonych owoców
Tłoczony sok jabłkowy z Lutyni, Jabłecznik trzebnicki (cydr)
Likier karkonoski

Przedwojenna kuchnia dolnośląska - zupy

pożywne zupy sezonowe: szczawiowa, szpinakowa, szparagowa, z zielonego groszku, kartoflana, pomidorowa, owocowa, z dyni, soczewicy, grochu, grzybowa, jabłkowa, z suszonych owoców, z dzikiej róży

pożywne zupy całoroczne: piwne, chlebowe, kminkowa z dodatkiem piwa, barszcz, kwaśny żur, kapuśniak wrocławska zupa z mózdzku na rosole i białym wytrawnym winie z grzankami z chleba razowego

zupy okazjonalne:

kwaśna zupa karkonoska,

Geschnörresuppe zupa na gęsich i kaczych podrobach, na świętego Marcina, Boże Narodzenie i Sylwestra,

rosół z kury, rosół wołowy, zupa gotowana na cielęciny z makaronem własnej roboty i natką pietruszki: zupy niedzielne i świąteczne

po świniobiciu zupa ogonowa

Wellsuppe, znana na całym Dolnym Śląsku zupa na świeżym wywarze z dodatkiem *Wellwurst* – kiełbasy ze świeżych podrobów wieprzowych

Blutsuppe z Krzeszowa – barszcz z czerwonych buraczków, pierwsze danie po świniobiciu

Gelbsuppe „żółta zupa” – mleko gotowane z rodzynkami, migdałami, szafranem i dużą ilością masła – z okazji chrztu

Przedwojenna kuchnia dolnośląska – dania główne

*eintopf*y (potrawy jednogarnkowe) na bazie kaszy i grochu, uzupełnione czasem twarogiem lub ziemniakami,

Bluthund „krwawy pies” – potrawa z Ziębic złożona z kaszy, świeżej krwi (po świniobiciu) i kiełbasy wątrobianki

potrawy mączne: *Faustmaucke* (Foasmoake, Fassmauke, Faustmok) – breja z mąki zmieszanej z gotowanymi ziemniakami, wodą, czasem z dodatkiem jaj, serwowana ze skwarkami lub samym tłuszczem

legnickie jaja mewie – gotowane na twardo podawane ze świeżą zieleniną, drogie

Schlesische Himmelreich „Śląskie niebo” – mięso duszone w jabłkach, gruszkach i śliwkach przyprawionych cynamonem, z kluskami śląskimi gotowanymi w musie owocowym

Liegnitzer Schmorgurken „legnickie ogórki duszone” – potrawa jednogarnkowa, gulasz jagnięcy lub z baraniny z warzywami, w tym zielonymi lub kiszonymi ogórkami, pływającymi w sosie

bigos wrocławski – połączeniu smaków lokalnych i polskich wpływów, z czerwonej kapusty, jabłek i rodzynek gotowany na czerwonym winie

klopsy królewieckie – wpływy wschodniopruskie, z końcem XIX w. traktowane jak potrawa lokalna, z cielęciny, sarderek, bułki, natki pietruszki, skórki z cytryny z dodatkiem mleka lub śmietany, podawane w sosie z marchewką i kaparami

Przedwojenna kuchnia dolnośląska – dania główne

Tradycyjne dania kuchni dolnośląskiej

Żurek śląski

znana w całej Polsce zupa pochodzi z okolic Wrocławia, na bazie zakwasu żytniego, z dodatkiem różnych wędzonek i białej kiełbasy, doprawiona grzybami, śmietaną, czosnkiem i majerankiem, podawana z ugotowanym na twardo jajkiem w chlebie

Kluski śląskie

spłaszczone kulki z wgłębieniem pośrodku, ciasto: $\frac{1}{4}$ z mąki ziemniaczanej, $\frac{3}{4}$ gotowane, tłuczone ziemniaki, gotowane w osolonej wodzie; gospodynie lepily nieparzystą liczbę klusek, znane na całym Śląsku ale szczególnie popularne na Górnym

Wrocław: Brama kluskowa, Zegar kluskowy

Zrazy śląskie

rozbite tłuczkiem i posmarowanego musztardą mięso wołowe, z farszem z cebuli, ogórka kiszzonego i boczku, smażone i duszone w gęstym sosie

Królik duszony ze śliwkami

we Wrocławiu uważany za potrawę lokalną, doprawiany tymiankiem i pieprzem, solony, podsmażany na maśle, duszony z cebulą i liściem laurowym, podczas duszenia dodawane wymoczone w winie suszone śliwki i morele, a na koniec śmietana

Tradycyjne dania kuchni dolnośląskiej

Karp

serwowany na zimno i na ciepło, w galarecie, w szarym sosie, smażony, we Wrocławiu wielki przysmak stanowił *karp w sosie luterańskim* – gotowany w ciemnym piwie doprawianym liściem laurowym, z dodatkiem dużej ilości cebuli

Streuselkuchen ciasto drożdżowe z cynamonową kruszonką

typowo wrocławski deser, od kilku wieków podawany we Wrocławiu do kawy

Bomba legnicka

Recepturę, po okresie zastrzeżenia ujawnił na Targach Chleba w Jaworze Juergen Gretschel, przewodniczący mniejszości niemieckiej na terenie Legnicy

Pierniki

pierwsze pierniki na ziemiach polskich pojawiły się w Świdnicy na Dolnym Śląsku w roku 1293 a więc 100 lat przed pierwszymi udokumentowanymi źródłem mówiącym o piernikach w Toruniu. Jest to obecnie najstarsza znana wzmianka o wypiekaniu pierników na terenie Europy środkowej
Świdnica, Jawor, Bardo, Niemcza, Wrocław

Piwa i wina

Piwo

Henryk Brodaty nadał **Lwówkowi Śląskiemu** prawa miejskie oraz przywilej warzenia piwa w 1209 r. - **najstarszy browar w Polsce**.

Piwnica Świdnicka we Wrocławiu – pierwsze wzmianki o lokalu z 1300 r. a pierwsze, zachowane rachunki za piwo pochodzą z 1322 r. *Kto nie był w Piwnicy Świdnickiej, ten nie był we Wrocławiu.*

Biały Baran, Schops

W województwie działa ponad 30 mikrobrowarów:

Spiz, Stu Mostów, Profesja, Złoty Pies, Prost, Caminus w Kątach Wrocławskich, **Widawa** w Chrzęstawie Małej, **Doctor Brew & Lwówek** w Lwówku Śląskim, Browarnia w Sobótce-Górcie, **Jamrozowa Polana** w Dusznikach-Zdroju, **Jedlinka** w Jedlinie-Zdroju, **Probus** w Oławie, **Miedzianka** w Miedziance, Rebelia w Ząbkowicach Śląskich, Staromiejski Piwowar w Legnicy, **Browar Rzemieślniczy Sowie** w Bielawie, Browar Milicz w Miliczu.

Wino

Na terenie województwa znajduje się ponad 30 winnic <https://winnicedolnoslaskie.pl>

Jaworek, 55-100, Adoria, Spod Ślęży, Silesian

Dolnośląski Szlak Piwa i Wina <https://www.dspiw.pl>

Wódki i likiery

Już w XVIII w. Wrocław słynął ze swych likierów i wódek

Breslauer Kümmel Kminkówka wrocławska

Breslauer Dom (likier ziołowy) Galewsky, obecnie produkcja w Norymberdze

Oryginalne dolnośląskie nalewki i likiery rodzinnej firmy Gefa z Wrocławia (do 1945). Od 1950 r. w Niemczech

Thienelt „Schüttboden” (likier kminkowy)

Kirchwin-Magenbitter (likier wiśniowy)

Breslauer Rathaus Edelkorn (likier czysty)

Stonsdorfer – likier ziołowy ze Stanisłowa o rubinowym kolorze

wytwarzany na bazie mieszanki ziół i borówek leśnych rosnących dziko w karkonoskich lasach poddanej kilkutygodniowej maceracji w spirytusie z wodą, z dodatkiem karmelu i soku jagodowego ze świeżych jagód, leżakujący w dębowych beczkach

„*Echt Stonsdorfer*” o mocy 32% produkowany obecnie w Niemczech cieszy się dużą popularnością – jeden z 10 najlepiej sprzedawanych likierów na świecie

We Wrocławiu znajduje się wytwórnia napojów alkoholowych – Akwawit-Polmos Wrocław.

Krakus

Wódka Wratislavia,

likiery: Kukułka, Krówka

dawniej Książęca Pępkówka

Powojenna kuchnia dolnośląska

mąka wrocławska typ 500

(zawiera ok. 0,5% popiołu), najlepsza do przygotowania ciasta na pierogi, kopyta, kluski śląskie, makaron, do ciast francuskich i naleśników. Odpowiednia do wyrobu ciast kruchych i półkruchych oraz zagęszczania zup i sosów.

Recepturę i technologię produkcji opracował hrabia Wojciech Dzieduszycki herbu Sas, śpiewak operowy i aktor, po objęciu stanowiska dyrektora młynów zbożowych we Wrocławiu w 1946 r.

bułka wrocławska

angielka, kawiorka, weka, nazwa *bułka wrocławska* stosowana na terenie województwa łódzkiego, mazowieckiego i świętokrzyskiego, „określenie zupełnie nieznanne w okolicach Wrocławia” – nieprawda

knysza

legenda wrocławskiej gastronomii, w latach 90-tych knysze stanowiły fastfoodowy hit, serwowane na Dworcu Głównym we Wrocławiu osiągnęły status kultowych

pączki wrocławsko-lwowskie

przedwojenna, karnawałowa tradycja, nadziewane konfiturą śliwkowo-cynamonową

Powojenna kuchnia dolnośląska

zupa piwna z kurkami

zupa z raków

zupa rybna z pstrągów

Keselica – żur łemkowski wytwarzany jprzez Łemków osiadłych w Przemkowie i okolicach, nieprzerwanie od 1947 r. gęsta zupa z listkiem laurowym, zielem angielskim, ziarnami czarnego pieprzu oraz kminku, podawana z ziemniakami ugotowanymi w całości polanych omastą z tłuszczu z przysmażoną cebulką

pierogi ruskie z Chrzęstawy, ziemniaki i twaróg w proporcjach 2:1, wędzony boczek, podawane z cebulką i skwarkami

wrocławskie pierogi z szyjkami rakowymi i kiszoną kapustą

pierogi z karpem

pierogi z pstrągiem kłodzkim

czarne gołąbki krużewnickie z Lubomierza, ciemnobrązowe nadzienie z kaszy gryczanej

schab Tumski, zapiekany z kapustą, boczkiem i serem żółtym

Festyny kulinarne

czerwiec:

Wrocław: Europa na Widelcu, Festiwal Dobrego Piwa

lipiec:

Srebrna Góra: Festiwal Piwa i Sera

sierpień:

Jawor: Święto Chleba i Piernika

Wrocław: Wrocławskie Święto Mąki

wrzesień:

Węgliniec: Święto Grzybów

Wrocław-Pawłowice: Święto sera i wina

Przemków: Dolnośląskie Święto Miodu i Wina

Trzebnica: Trzebnickie Święto Sadów

weekendy wrzesień-listopad: Dni Karpia w Dolinie Baryczy

październik:

Wrocław: Dolnośląski Festiwal Dyni

Techniczna strona pilotażu wycieczek

Parkingi:

Wrocław: Ostrów Tumski, Panorama Raławicka,
Hala Stulecia, Zoo, Ofiar Oświęcimskich, Petruszewicza,
Stadion Wrocław, Ślężna – Wzg. Andersa

Książ – 900 m

Osówka, Włodarz – wąskie drogi z mijankami

kościół Pokoju, Wang

Kłodzko (Twierdza, dworzec PKS)

Błędne Skąły – ruch wahadłowy

jaskinia Niedźwiedzia – 1,5km

Duszniki Zdrój (papiernia, park, zima – ruch jednokierunkowy)

Wiadukty:

Wambierzyce: 2,7m

Kowalowa – Mieroszów: 3,5m

Sokołowsko: 3,5m

Wrocław: >4m Długa, Świdnicka, Zielińskiego

3,5m Stawowa, Reymonta

3,1m Trzebnicka

Techniczna strona pilotażu wycieczek

MOP:

- A4 Czerna, Krajków, Oleśnica Mała (stacja, gastro)
- S8 Syców, Oleśnica, Michałowice (stacja, gastro)
- S5 Żmigród (stacja, gastro), Wisznia Mała (stacja, gastro)
- S3 Polkowice (w kier ZG)

duże stacje benzynowe:

Bielany Wrocławskie

A4 Kąty Wrocławskie, Nowa Wieś Legnicka, Krzywa, Bolesławiec, Zgorzelec,

A18 Lipiany (Krzyżowa), Iłowa, Trzebień

S5 Korzęcin, Kochlice, Jawor,

3 Polkowice Jelenia Góra, Jakuszyce

5 Kostomłoty, Kamienna Góra

8 Jordanów Śląski, Niemcza, Ząbkowice Śląskie, Kłodzko (Boguszyn), Kudowa Zdrój x2

35 Świdnica, Wałbrzych, Wałbrzych-Rusinowa

94 Wrocław-Leśnica

osobistości świata polityki, nauki, kultury

Piotr Włostowic
św. Jadwiga Śląska
Henryk I Brodaty
Benedykt Polak
Henryk IV Prawy
Bolko I Surowy
Michael Willmann
Maria Cunitz
Marianna Orańska

księżna Daisy - Mary Theresa Olivia Cornwallis-West

nobliści niemieccy urodzeni na Dolnym Śląsku:

G. Hauptmann, Max Born, Friedrich Bergius, Fritz Haber, Paul Ehrlich, Reinhard Selten

Manfred von Richthofen - Czerwony Baron

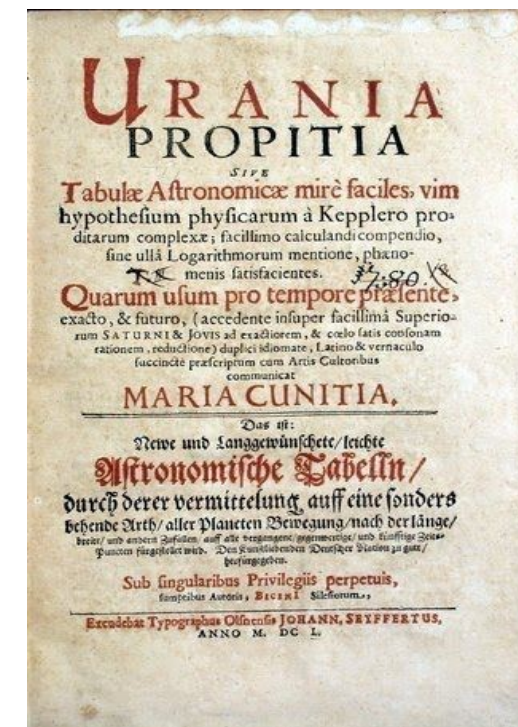
T. Różewicz

H. Tomaszewski

S. Chęciński

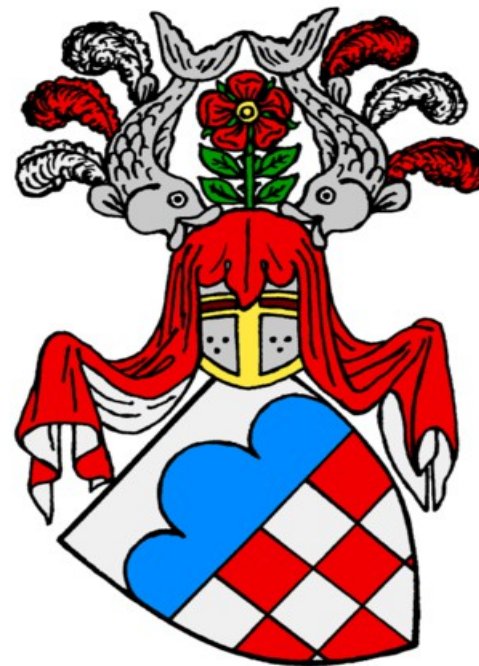
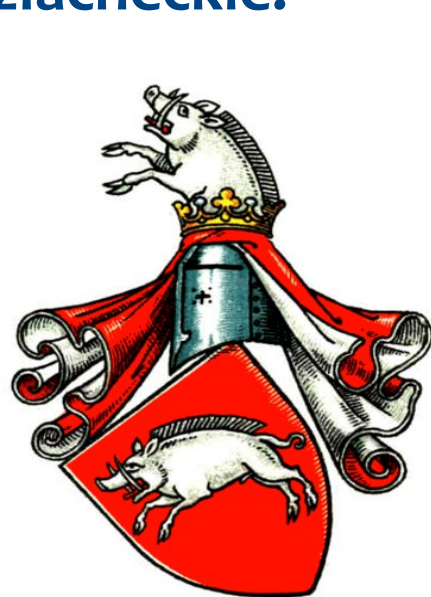
J. Miodek

O. Tokarczuk

Rody książęce i szlacheckie:

- Piastowie
- Świnkowie
- Hochbergowie
- Schaffgotschowie
- Zedlitzowie
- Nosticowie
- Maltzanowie
- Promnitzowie

Legends and secrets

Legends:

Brama Kluskowa

Panna z Rybą

Wojna diabłów i aniołów – przeł. Tąpadła

Kunegunda – zamek Chojnik

Świnkowie na zamku Świny

Liczyrzepa i skamieniałe miasto

Secrets:

Góra Ślęza – kult pogański, znaki krzyża na rzeźbach kultowych

Templariusze w Małej Oleśnicy

Riese

Złoty Pociąg

tunele pod Wrocławiem

Skarb Średzki

skarby Partynicki

Frankenstein

Mała Moskwa

Pożar bazyliki św. Elżbiety

morderstwo T. Stecia, studentów na Narożniku

Ciekawostki

Luboszów to najmniejsza wieś niesołecka w Polsce, w której zameldowane są tylko 2 osoby

Świętoszów: garnizon NATO, wojska NATO stacjonują także w Bolesławcu i Trzebieniu

Port Lotniczy Wrocław siedzibą lotniczej bazy transportowej US Air

Wierzchowice: największy w Polsce podziemny magazyn gazu ziemnego

Konary k. Głogowa: pierwsza na świecie cukrownia produkująca na skalę przemysłową cukier z buraków cukrowych

Góry Sowie: hornblendyty z Bystrzycy Górnej, najstarsze skały w Polsce – wiek szacuje się na 1,2 miliarda lat

Franz Pabel z Karłowa – pierwszy licencjonowany przewodnik turystyczny w Prusach, 1813

Wrocławski Węzeł Wodny – największy i najbardziej złożony węzeł wodny w kraju

Wrocław – najwięcej mostów, największy most, najwięcej krasnali

Literatura

Szkice z dziejów Śląska

Śląsk i jego dzieje

Chronologia Dziejów Dolnego Śląska

Historia Śląska

Dolny Śląsk. Monografia historyczna

Książęta Piastowscy Śląska Wydawnictwo Śląsk

Życie codzienne w miastach śląskich XIV i XV wieku

Tematy Śląskie. Rozprawy i szkice Wydawnictwo Śląsk

Dolny Śląsk. Przewodnik, J. Czerwiński

Spacerownik Dolnośląski, B. Maciejewska

Dolny Śląsk. Przewodnik, R. Eysmont

Okolice Wrocławia, M. Miniewicz

autorzy przewodników regionalnych: T. Steć, J. Czerwiński, K. Mazurski, P. Migoń, W. Brygier

Dolny Śląsk jakiego nie znacie, J. Lamparska

Dolnego Śląska miejsca niezwykłe, lecznicze i mało znane, M. Perzyński

Dolny Śląsk dla dociekliwych, M. Perzyński

FORUM
REGIONALNYCH
ORGANIZACJI
TURYSTYCZNYCH

DOLNOŚLĄSKA
ORGANIZACJA
TURYSTYCZNA

Literatura

Leksykon Zabytków Architektury Dolnego Śląska
Przyroda Dolnego Śląska

Słownik Geografii Turystycznej Sudetów

Atlas Śląska Dolnego i Opolskiego

Legendy i podania wrocławskie i dolnośląskie Kwaśniewski

Tropami śląskiego dziedzictwa M. Łuczyński

Biblioteka Dolnego Śląska. Dolny Śląsk ziemia spotkania. A. Zawada

Niskie Łąki, P. Siemion

Dżuma w Breslau, M. Krajewski

Tak będzie prościej, P. Semczuk

Trylogia husycka, A. Sapkowski

Miedzianka. Historia znikania, F. Springer

Poniemieckie, K. Kuszyk

Dom Tęsknot, P. Adamczyk

80 milionów, K. Kaczorowska

FORUM
REGIONALNYCH
ORGANIZACJI
TURYSTYCZNYCH

DOLNOŚLĄSKA
ORGANIZACJA
TURYSTYCZNA

Przykładowe programy:

Dolny Śląsk na weekend

- 1) Świdnica – Książ – Riese: Osówka
- 2) Szczeliniec – Kudowa Zdrój – Kłodzko

Dolny Śląsk na długi weekend (4 dni)

- 1) Bolków – Piechowice – Bukowiec – Karpacz
- 2) Krzeszów – Książ – Świdnica
- 3) Riese: Osówka – Szczeliniec – Kłodzko
- 4) Złoty Stok – Kamieniec Ząbkowicki – Wojstawice

Tydzień na Dolnym Śląsku

- 1) Wrocław
- 2) Trzebnica – Milicz
- 3) Środa Śląska – Lubiąż – Legnickie Pole – Legnica
- 4) Bolestawiec – Czocho – Jelenia Góra – Karpacz
- 5) Kowary – Chełmsko Śląskie – Krzeszów – Bolków
- 6) Książ – Świdnica – Riese: Osówka – Karłów
- 7) Błędne Skąły – Kudowa Zdrój – Duszniki Zdrój – Kłodzko

Źródła fotografii:

Wikipedia

Wikimedia

edolnyslask.pl

wroclaw.pl

Googlemaps

dolny-slask.org.pl

strojeludowe.net

gddkia.pl

nid.pl

Szkolenie dla pilotów wycieczek

Województwo dolnośląskie

koniec części III ostatniej

POLSKA
ORGANIZACJA
TURYSTYCZNA

FORUM
REGIONALNYCH
ORGANIZACJI
TURYSTYCZNYCH

DOLNOŚLĄSKA
ORGANIZACJA
TURYSTYCZNA

Dziękuję za uwagę

Wojciech Zalewski
adalbertus@adalbertus.eu

POLSKA
ORGANIZACJA
TURYSTYCZNA

FORUM
REGIONALNYCH
ORGANIZACJI
TURYSTYCZNYCH

DOLNOŚLĄSKA
ORGANIZACJA
TURYSTYCZNA